

PANDEMİ SÜRECİNİN AİLE VE AİLENİN SERBEST ZAMANI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Özet

Toplumun en küçük birimi olarak kabul edilen aile, zaman içerisinde kavramsal ve işlevsel açısından değişimlere uğrayan dinamik bir yapıya sahiptir. Meydana gelen değişimlerle birlikte, ailenin zaman içerisinde tüketim yönü ağır basmakta ve medya teknolojilerine bağımlı bir şekilde yaşamını sürdürmektedir. Böylelikle aileyle geçirilen serbest zamanın azalıp, bireysel faaliyetlerin ön plana çıktığı bir yapıya dönüşmektedir.

Aileler iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte, tüm işlerini internetle bilgisayar başında ya da akıllı telefonlarıyla halletme imkânı bulmaktadırlar. Zamanla bu mecraların kendilerine sunduğu olanaklar, onları sanal bir dünyaya bağımlı hale getirmektedir. Fiziksel olarak aynı mekân içinde bulunmalarına karşın, ruhen farklı mekanlarda yer alabilmektedirler.

Bu çalışmada, pandemi sürecinin, ailenin gelişimi ve zaman içerisindeki dönüşümü üzerinde ne gibi etkilerinin olduğu, bunun aile içi ilişkileri ve aileyle birlikte geçirilen serbest zamanı nasıl etkilediği üzerinde durulmaktadır.

Nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen bu çalışmada derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak, "Pandemi süreci aile içi ilişkileri nasıl etkiledi?" sorusu cevaplandırılmaya çalışılmaktadır.

Bu bağlamda, pandemi süreciyle birlikte, aile kurumunun içinde bulunduğu durum, ailenin serbest zamanını değerlendirme ve medya teknolojilerini tüketme biçimleri üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Pandemi, Serbest Zaman, Medya Teknolojileri, İnternet, Aile İçi İletişim

THE EFFECTS OF THE PANDEMIC PROCESS ON THE FAMILY AND FAMILY'S LEISURE

Abstract

Considered as the smallest unit of the society, the family has a dynamic structure that undergoes conceptual and functional changes over time. Along with the changes that have occurred, the consumption aspect of the family prevails over time and continues its life dependent on media technologies. Thus, the free time spent with the family decreases and transforms it into a structure where individual activities come to the fore.

With the advances in communication technologies, families have the opportunity to do all their work on the internet, on a computer or with their smart cell phones. Over time, the opportunities offered by these channels make them dependent on a virtual world. Although they are physically located in the same space, they can spiritually take place in different places.

In this study, the effects of the pandemic process on the development of the family and its transformation over time, and how this affects the family relationships and leisure with the family are discussed.

In this study conducted with qualitative research method, using the in-depth interview technique, "How did the pandemic process affect family relationships?" is trying to answer the question.

In this context, together with the pandemic process, the situation of the family institution, the ways of using the family's leisure and consuming media technologies are emphasized.

Keywords: Family, Pandemic, Leisure, Media technologies, Internet, Family communication

Giriş

Ailenin tarihsel gelişimine bakıldığında, süreç içinde aile kavramının ve ailenin işlevlerinin farklılaştığı görülmektedir. Geçmiş dönemlerde bu farklılaşma üzerindeki iki önemli etken Fransız ve Sanayi Devrimleridir. Pek çok kaynakta Post-Modern Toplum olarak geçen ve Bilgi Toplumu gibi pek çok isimle anılan bugün de ise değişim üzerindeki önemli etken medya ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerdir. Yaşanan tüm bu gelişmeler, toplumun en küçük yapısı olan aileyi de etkilemektedir. Aileye bakış açısı, aile üyelerinin görevleri, ailenin işlevi gibi pek çok unsur üzerinde değişim olmakla birlikte ailenin serbest zamanı ve medya teknolojilerini kullanma biçimlerini de değiştirmektedir.

2019 yılının Aralık ayında ilk defa Çin'in Wuhan Kenti'nde ortaya çıkarak, kısa süre içerisinde tüm dünyaya yayılan "Covid-19", Dünya Sağlık Örgütü tarafından, "Yeni keşfedilen bir korona virüsün neden olduğu bulaşıcı bir hastalık" olarak

tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından yaşanan bu süreç “Pandemi / Salgın Dönemi” olarak adlandırılmaktadır.

Pandemi sürecine girilmesiyle birlikte salgını önlemek adına alınan tedbir ve kısıtlamalar, insanların gündelik yaşamlarını bu yeni duruma göre oluşturmalarını zorunlu kılmaktadır. İnsanların sosyal yaşamlarının kısıtlanması, pek çok kişinin bu süreçte evden çalışmaya başlaması, okulların kapatılarak eğitimin çevrim içi olarak sürdürülmesi aile üzerinde pek çok etkiye ve değişime neden olmaktadır.

Bilindiği gibi Post-Modern Dönem’le birlikte, ev ve iş zamanı kavramları arasındaki ayrım yeniden belirsizleşmeye; medya teknolojilerinin evlere girmesi ve internet üzerinde yapılan “ev içi” paylaşımlarla aile artık özel olma konumunu kaybetmeye ve özel alan ile kamusal alan arasındaki sınır yeniden silikleşmeye başlamaktadır.

Bu çalışmada, bu bağlamda, pandemi süreciyle değişen ve dönüşen aile kavramı, ailenin serbest zamanını değerlendirme ve medyayı tüketme biçimleri araştırılmaktadır.

Araştırmada, pandemi sürecinin, Post-modern Dönem’in hangi özelliklerinin yayılmasına neden olduğu ve bu yayılımı nasıl hızlandırdığı, aile kurumu üzerinden değerlendirilmektedir.

Bu amaçla önce dünya genelinde, ardından araştırmanın yapılacağı coğrafya olan Türkiye’deki aile içi iletişim ve serbest zamanlarını değerlendirme şekilleri modernleşme öncesi dönemden bugüne kadar ele alınarak incelenmektedir. Ardından pandemi süreci ve bu sürecin toplumlarda meydana getirdiği değişimler ve bu dönemdeki aile içi ilişkiler hakkında bilgi verilerek konu ile ilgili yapılan araştırmalardan bahsedilmektedir.

Çalışmanın araştırma bölümünde nitel araştırma yöntemi kullanılarak, derinlemesine görüşme tekniğiyle, yirmi ebeveyn seçilerek onlara konuyla ilgili önceden hazırlanan yapılandırılmış sorular yöneltilmektedir.

Betimsel analizle yorumlanan verilerle, pandemi sürecinin aile içi ilişkileri nasıl etkilediğinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Literatür tarandığında pandemi sürecinin aile içi ilişkiler üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların azlığı, bu süreci serbest zaman ve medya tüketimi bağlamında inceleyen çalışmalara rastlanmaması bu çalışmanın yapılması için temel oluşturmaktadır.

Aile İçi İletişimin Tarihsel Gelişimi: Serbest Zaman ve Medya Tüketim Biçimleri

Aile kavramıyla ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Aile tanımlaması yapılırken, ailenin ve dolayısıyla kavramın dinamik olduğu ve zaman içinde değişime uğradığı göz ardı edilmemelidir.

Aile kavramsal olarak zaman içinde değişimin yanında farklı toplumlarda farklı aile yapıları yer almaktadır (Arslan, 2002, 26).

Aile, kan ya da evlilik bağı ile kurulan, yetişkin bireylerin çocuklarına bakma yükümlülüğü bulunan en küçük insan topluluğudur (Giddens, 2012: 247).

Temeli birincil ilişkilere dayanan aile, toplumsallaşmanın ilk aşamasını oluşturan, biyolojik ilişkiler için türün devamlılığının sağlayan, kendi içinde belli kuralları bulunan ve ilişkilerini bu kurallara göre sürdüren toplumsal, biyolojik, psikolojik ve ekonomik yönlere sahip toplumun ek küçük parçasıdır (Sayın, 1990: 2).

Zaman içerisinde yaşanan gelişmelerle birlikte ailenin işlevlerinde çeşitli değişimler meydana gelmektedir. Aile ile ilgili, temel değişimlerin yaşandığı üç tarihsel dönem yer almaktadır.

Bu çalışmada bu dönemler ışığı altında aile, modern öncesi dönem, modern dönem ve post-modern dönemde aile olmak üzere üç dönemde ele alınmaktadır (Parrilo, 2002: 304).

Modernleşme öncesi döneme bakıldığında, genel aile yapısının anne, baba ve çocukların yanı sıra yakın akrabalarından oluştuğu görülmektedir. Geleneksel aile olarak da adlandırılan bu geniş aile yapısı günümüzde kırsal kesimlerde hala devam etmektedir ve bu aile yapısında üyelerin ihtiyaçları ev içerisinde karşılanmaktadır. İçe dönük bir yapıya sahip olan geniş ailede çoğunlukla ikiden fazla farklı kuşak bir arada yaşamaktadır (Canatan, Yıldırım, 2018: 71; Sennett, 2019:228).

Modern öncesi dönemde ekonominin fiziksel alanı ev olarak görülmektedir. Bunun nedeni, ailelerin ihtiyaçları olan pek çok şeyi kendilerinin üretmesidir. Zanaatlar da yine dönemin kentlerinde evlerde gerçekleşmektedir. Örnek verilecek olursa, bir fırıncı evinde kan bağı olan ailesinin yanında çıraklarıyla da birlikte yaşamakta, birlikte yemekte, aynı evde uyumaktadırlar.

İnsanların yaşamı içinde önemli bir yere sahip olan evler de, çeşitli işlevleri yerine getirecek birbirinden ayrı odaları olmayan, tek odalı evlerden oluşmaktadır (Riesman, 2016: 61).

Modern öncesi toplumlarda, eğlenme ve dinlenme de çalışma zamanının birer parçası olarak görüldüğünden gündelik yaşam içinde ayrıca değerlendirilmesi gereken bir zaman dilimi olarak görülmemektedir. Bu dönemde, eğlence hizmeti sunan sektörler de bulunmadığından bu tarz gereksinimler aile içinde karşılanmaktadır (Sayın, 1990: 8-9).

Serbest zaman kavramı ailenin devamlılığını ve aile üyeleri arasındaki iletişimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlamak açısından önemlidir. Aynı zamanda birlikte geçirilen bu zaman dilimi aile hissiyatı oluşturma ve aile bağlarını güçlendirme açılarından da önem taşımaktadır (Çizmeci, 2015: 10).

Geleneksel toplumlardaki aileler, geçimlerini sağlayacak kadar üretim yaptıklarından ve bunu da aile içinde birlikte yaptıklarından dinlenmeye ayıracakları zamanları bugün ile karşılaştırıldığında daha fazla olmaktadır. Bu nedenle bu dönemde ayrıca bir serbest zamandan bahsedilmemektedir. Serbest zaman kavramı modern çağ ile birlikte önem kazanan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (Aydoğan, 2019: 16).

Geleneksel dönemde aile bireyleri çalışmadan arta kalan zamanlarını yine birlikte geçirmektedirler. Bu dönemde yüksek sesle kitap okumak birlikte yapılan temel etkinlikler arasında yer almaktadır. Bunun dışında, ailenin yaşlı üyelerince anlatılan hikayeler, efsaneler, masallar, beraberce söylenen şarkılar gibi etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Bu anlatılarda iyiyile kötünün, doğruyla yanlışın neler olduğu geleneklere uygun bir şekilde aile bireyelerine ve özellikle de çocuklara öğretilmekte ve onların sosyalleşmesi sağlanmaktadır (Riesman, 2016: 114-115).

Çalışma ve aile yaşamı bu dönemde iç içe olduğundan ve üretimi kendileri gerçekleştirdiklerinden çalışma ve dinlenme zamanlarını ihtiyaçlarına göre kendileri belirlemektedirler. Yukarıda bahsedilen etkinliklerin yanında bahçe, tarla işleriyle uğraşmakta, komşularıyla birlikte zaman geçirmektedirler. Bu dönemde henüz makineleşme olmadığından aileler zihinsel güç gerektiren işlerle uğraşmamakta ve daha az okuyup politikayla ilgilenmeden yaşamaktadırlar (Aydoğan, 2019: 61).

Bu dönemde henüz kitle iletişim araçları da icat edilmediğinden kentler birbirinden yalıtılmış olarak yer almakta kentlerin içinde de seçkin ve diğer kesimler birbirinden yalıtılmış bir biçimde yaşamaktadır (Sjoberg, 2002: 52).

Geleneksel toplumlardan tümüyle farklı bir toplumsal yapı meydana getirerek toplumsal düzeni değiştiren Modern Çağ, toplumların herhangi bir dış otoriteye bağlı olmadan yaşadıkları, din temeline dayanmayan, ilkelerini her toplumun kendisinin belirlediği bir çağ olarak tanımlanmaktadır (Giddens, 2011: 14).

Modern döneme geçilmesini sağlayan iki önemli olay Fransız ve Sanayi Devrimleridir. Fransız Devrimi, modernliğin kendine özgü karakterini, biçimini ve aklın öncülüğünde hareket etme bilincini; Sanayi Devrimi ise modernliğe maddi gücünü

sağlamaktadır. Bu şekilde, modernliğin temelleri hem düşünsel ve politik alanda hem de ekonomik alanda atılmaya başlamaktadır (Kumar, 101-107).

Geleneksel toplumlarda insanların önemli bir bölümü toprakta çalışmaktadır. Sanayi toplumlarında ise fabrikalarda, ofislerde ya da dükkanlarda çalışmaktadırlar. Bu kurumların çoğu da kentlerde bulunduğu için insanlar kentlere göç ederek buralarda yaşamaya başlamaktadırlar. Kentlerde birincil tür ilişkilerin yerini ikincil tür ilişkiler almaktadır. Gün içinde insanlar tanıdıklarından çok tanımadıkları kişilerle karşılaşmaktadırlar. Hükümetler, büyük şirketler ve bu örgütler tarafından alınan kararlar tüm toplumu etkilemeye başlamaktadır (Giddens, 2012: 73).

Modern toplumlarda, ev ve iş yeri de birbirinden ayrılmaktadır (Sennett, 2017: 38). Bunun yanında temeli akrabalık ilişkilerine ve geniş aileye dayanan toplumsal düzen de temeli bireylere dayanan, ulus devlet gibi üst kurumlarca desteklenen toplumsal düzene dönüşmektedir (Köksalan, 2007: 43).

Bu çağda büyüme ve gelişme kavramları sanayileşme ve kentleşmeye göre kullanılmaktadır (Lefebvre, 2019: 95). Kentleşmeyle birlikte gündelik yaşamdaki pek çok alışkanlıkta değişim meydana gelmektedir. Bu değişimlerle beraber bireylerin hayata bakış açıları, düşünce ve davranış biçimleri de farklılaşmaktadır. Sanayi Devrimi'nin etkisiyle iş alanları kentlerde toplanınca kentler modernizmin merkezi konumuna gelmekte ve nüfusları giderek artmaktadır. Kentleşmeyle birlikte bireylerin serbest zaman etkinlikleri de farklılaşmakta ve bunun sonucunda spor kulübü gibi oluşumlar ortaya çıkmaya başlamaktadır. Kentlerin kalabalık yapısı, daha çok ikincil ilişkilere dayanan özelliği, karmaşa, kalabalık gibi faktörlerin yer alması insanları yormakta, sürekli stres ve endişe içinde yer almalarına neden olmaktadır (Featherstone, 2005: 169; Harvey, 2010: 39; Smelser, 1973: 83). Kamusal ve özel alan ayrımının oluşmaya başladığı bu dönemde kendisini kamusal alanda güvensiz hisseden bireyler evlerine çekilerek özel alanlarına sığınmaktadırlar. Bu da kamusal ve özel alan ayrımını iyice belirgin hale getirmektedir. Evlerine yönelen ailelerin bu dönemdeki ev içleri de önceki dönemden farklı yapısal özellikler sergilemektedir. Geleneksel dönemden farklı olarak herkes aynı odada yer almak yerine, birbirinden duvarlarla ayrılmış odalar yer almakta ve bireylerin kendilerine ait odaları olmaya başlamaktadır (Öztekin, Öztekin, 2010: 532).

Modern Çağ'a hakim olan kent ailesi çekirdek aile yapısı biçiminde yeniden oluşturulmaktadır. Bu dönemde diğer aile yapıları da varlığını sürdürmekle birlikte ağırlıklı olarak, anne baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile yapısı toplumlarda ağırlıklı olarak görülmektedir.

Çekirdek aile yalnızca geniş ailenin parçalanıp aile üyelerinin azalması anlamına gelmemektedir. Bu aile yapısı aynı zamanda, büyük şehirlerde, bireylerin dışında meydana gelen bürokrasilerle ve büyük iş bölümleriyle şekillenen yeni bir toplum düzeninin aile yapısıdır. Bu dönemde aile önceki dönemlerde olduğu gibi ekonomik ve

kültürel değişimlere katkı sağlamak amacıyla değil , bu duruma karşı koyabilmek amacıyla oluşturulan bir yapıya sahiptir. Kısaca bu dönemde aile, özel yaşamın dışında kalan alanlardan kaçmak, korunmak için bir sığınak olarak kamusal alana karşı kendi içinde güçlenen bir yapı olarak ortaya çıkmaktadır (Sennett: 2019: 231-232).

Ekonomik faaliyetlerin ailelerden alınarak devlete verilmesi, eğitim öğretim faaliyetlerinin yine ailelerden alınarak okullara verilmesi ailenin işlevlerini giderek daraltmaktadır. Kadınların iş yaşamına katılmasıyla da eşlerin birbirine bağımlılıkları azalmaktadır. Bunun sonucunda aile bireyleri aile içinde yaptıkları işlerin dışına çıkarak zamanlarını farklı mekanlarda geçirmeye başlamaktadırlar. Okullaşmayla beraber çocuklar da zamanlarının önemli bir bölümünü okulda geçirmeye başlayınca çocukların sosyalleşmesi görevi de aileden alınmaktadır. Yine bu dönemde kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle beraber yeni iletişim ortamlarının doğması çocuğun sosyalleşmesi üzerindeki ailenin etkisini daha da azaltmaktadır (Smelser, 1983: 80; Canatan, Yıldırım, 2018: 87).

Modern dönemde, çalışma saatleri ve iş dışı zamanlar keskin bir şekilde birbirinden ayrılınca serbest zaman kavramının anlamı daha da netleşmeye başlamaktadır. Kapitalist düzen içinde serbest zaman, çalışma saatlerinden ayrı olarak düşünülen, işin yeniden üretimi amacına hizmet eden bir zaman dilimi olarak şekillenmektedir. Serbest zaman bu dönemde artık bireysel özgürlüğe dayalı olmaktan çıkmakta ve tüketime yönelik bir zaman dilimi haline gelmektedir (Juniu, 2000: 71).

Kapitalizmin hız kazanmasıyla birlikte “boş zaman/eğlence endüstrileri” ortaya çıkmaya başlamakta ve bu sektörler, serbest zaman dilimi için eğlenceler üretip satmaktadırlar. Televizyon programları, sinemalar, sinemaların içindeki satış bölümleri, bilgisayar oyunları, at yarışları gibi araçlar serbest zamanın doldurulması için önemli paraların döndüğü sektörler durumuna gelmektedir (Aytaç, 2002: 248).

Bu dönemde aileler ve bireyler artık tüketim yanı ağır basan etkinliklere yönelmektedirler. Alışveriş merkezleri modern zamanların önemli bir tüketim merkezi durumuna gelmektedir. Bu mekanlarda pek çok gereksinimi karşılama imkanı bulan insanlar, mekana girdikleri andan çıkana kadar sürekli bir tüketim faaliyeti içinde yer almaktadırlar.

Önceki dönemlerde dış mekanlarda gerçekleştirilen serbest zaman etkinlikleri ve çocukların oyun faaliyetleri, kentlerin karmaşıklaşarak güvensiz ortamlara dönüşmesi nedeniyle yok olmaya başlamaktadır. Parkların ve bahçelerin az olması nedeniyle çocuklar evlere hapsolmaktadırlar (Tezcan, 2010: 163; Kılıç, 2011: 117).

Kitle iletişim araçlarının icadıyla birlikte, iş dışı zamanlarının önemli bir bölümünü evde geçirmeye başlayan aileler zamanlarının önemli bir kısmını televizyona ayırmaktadırlar.

Bu dönemde serbest zaman etkinliklerinin ev içi ve ev dışı olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Televizyon, video izleme, gazete, dergi okuma, müzik dinleme gibi faaliyetler ev içi etkinlik altında değerlendirilmektedir. Ulaşımın teknolojilerinde ve turizmde meydana gelen gelişmelerle birlikte, araba sahipliği artan ailelerin tatile gitmeleri ve alışveriş etkinlikleri de ev dışı etkinlikler arasında yer almaktadır.

Önceleri sinema ve tiyatroya giden aileler iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte ev içi eğlencelere daha fazla yönelmektedirler. Ailelerin ev içi etkinliklere yönelmeleri onların birlikte daha kaliteli zaman geçirmelerini sağlamamaktadır. Eskiden ailelerin birlikte gerçekleştirdikleri yaratıcı ve eğlenceli etkinliklerin yerini bu dönemde medya araçları almaya başlamaktadır (Aydoğan, 2019: 110-115).

Teknolojik gelişmelerle birlikte her ne kadar pek çok alanda yapılan işler kolaylaşıp ev yaşantısına ayrılacak zaman dilimi artmış gibi görünse de süreç bu şekilde işlememektedir. Örnek vermek gerekirse, kaloriferin icat edilmesi, önceleri soba başında bulunan aile üyelerinin kendi odalarına çekilebilmelerine imkan tanımaktadır. Televizyon cihazının ucuzlamasıyla birlikte televizyon her odada yer almakta, aile bireyleri odalarında kendi televizyonlarını izlemekte, müzik dinlemekte ya da bilgisayarları ile vakit geçirmeye başlamaktadırlar (Tolan, 1990: 868).

Bu dönemde ev içi etkinliklerin çoğunluğunun televizyon izleme saatlerine göre düzenlendiği görülmektedir. Yemek yemenin dahi televizyon karşısında yapıldığı, televizyonun pek çok ailenin iletişimini engellediği, televizyon başından kalkarak farklı bir işle uğraşmak için reklam kuşağının beklendiği bir süreç yaşanmaktadır (Çizmeci, 2015: 69-70).

Yapılan araştırmalar, aile üyelerinin televizyon izleme sırasında aynı ortamda olmalarının onların etkileşimini artırmayıp azalttığını göstermektedir. Maccoby (1951)'nin araştırması, televizyon seyreden kişilerin yüzde 58'inin izleme sırasında birbirleriyle sınırlı şekilde iletişim kurduklarını ya da hiç kurmadıklarını göstermektedir. Brody, Stoneman ve Sanders (1980)'in yaptığı araştırma, ailelerin televizyon seyrettikleri sırada pasif olduklarını, babalarıyla daha az iletişim kurduklarını ve babaların daha asık yüzlü olduklarını ortaya çıkarmaktadır. Gunter, Furnham, Lineton (1995)'un araştırmaları ise televizyon izleme esnasında aile bireylerinin bu sürede sadece yüzde 15 oranında konuştuklarını belgelemektedir.

Televizyon gibi görsel yanı ağır olan kitle iletişim araçları, evde aileyle birlikte izlense dahi bu birliktelik sessiz bir kalabalığın ötesine geçememektedir. Kitle medyasıyla birlikte insanlar daha fazla şey görmekte ancak birbirleriyle daha az ilişkiye geçmektedirler (Sennett, 2019: 356-358).

Post-modern Dönem, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki geç kapitalizm olarak adlandırılan, aşırı tüketici dinamiklerle karakterize edilen bir dönemi ifade etmektedir (Küçük, 1993: 204; Featherstone, 2005: 23). Sanayileşme sonrası toplumun karmaşa ve belirsizliklerini taşıyan bu dönem, Modern Çağ'dan kopuş anlamına gelmektedir. Modern Çağ'a hakim olan akıl, mantık, evrensellik, özgürlük, nesnellik, pozitivizm, bütünsellik gibi kavramlar post-modernizmle birlikte yerini göreceli, belirli bir temele dayanmayan, parçalanmış, belirsizliklere dayanan, sınıf politikaları yerine kimlik politikalarının önem kazandığı, sınırların ortadan kalktığı ilkelere bırakmaktadır. Bu şekliyle, modernizmin bütünsel görüş ve toplum anlayışını yok ederek yerine parçalanmış bir toplum düzeni anlayışı getirmektedir (Kumar, 1995: 132; Giddens, 2013: 152).

Bu dönemde insanlar önceki dönemlerden çok daha fazla tüketime teşvik edilmekte, modernleşme süreciyle birlikte hız kazanan kentleşme ve sonrasında ortaya çıkan metropoller, buralarda yer alan alışveriş merkezleri sürekli büyüyerek post-modern insanların önemli uğrak yerleri konumuna gelmektedir (Başta, 2016: 49).

Özetle anlatılmak istenirse Post-modern Dönem, modern döneminin tıkanıdığı ve söylemlerinin çöktüğü bir dönemi ifade etmektedir (Erol, 1999: 15).

Post-modern Çağ, elektronik ve iletişim alanında yaşanan gelişmelerin en üst seviyede olduğu, bu teknolojilerin yalnızca iş yerinde değil artık ev ortamlarında bireysel olarak da yoğun kullanıldığı bir dönemi ifade ettiğinden "Enformasyon Toplumu" olarak da adlandırılmaktadır. Bu dönemin başlıca simgelerini bilgisayarlar ve internet ağları oluşturmaktadır (Kumar, 1995: 24). Bu yeni toplum düzeni, kişileri geçmişlerinden koparan, medyanın hakim olduğu çoğulcu bir dünyadır. Bu dünyada sayısız film, televizyon, kanal, video ve web siteleri bulunmaktadır. Bu dönemde tüm bunlar aracılığıyla çok sayıda fikir ve değerle ilişki kurulmakla birlikte bunların bireylerin kendi yaşamları ve tarihleriyle ilgileri çoğunlukla olmamaktadır. Bu dünya, her şeyin akışkan olduğu, tüm ilişkilerin akışkan yaşandığı, durağan olmadığı bir ortamdır (Giddens, 2012: 152).

Her konuda değişimin yaşandığı bu çağda çekirdek aile varlığını korumakla birlikte onun içinden yeni aile türleri ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde insanlar daha fazla iş değiştirmekte, yaşadığı yeri daha kolay terk etmektedir. Bireyselleşmenin artmasına paralel olarak boşanmalarda da artış meydana gelmekte ve parçalanmış aile, tek ebeveynli aile, birleşmiş aile gibi yeni aile türleri ortaya çıkmaktadır (Parillo, 2002: 286; Giddens, 2019: 182).

Sanayileşme sürecinde, önceki dönem bir arada bulunan ev halkını dağıtarak ve işle eğlenceyi dışarıda aramayı teşvik eden sürecin aksine bu yeni dönemde, teknolojiye yaşanan gelişmelere ve özellikle de internetin getirdiği olanaklara paralel olarak ev halkı yeniden eve dönüş sürecine girmektedir. Aileler sinemaya gitmek ya da dışarı da yemek yemek yerine evlerinde oturarak, çeşitli platformlarda film izlemeyi, mikrodalga

fırınlarda kolaylıkla hazırlayabilecekleri gıdaları tüketmeyi tercih etmektedirler. Evlerindeki klimalı ortamda, geniş ekranlı, özel ses donanımlı akıllı televizyonlarında daha ucuza zaman geçirebilmektedirler. Aynı biçimde internet ve bilgisayar teknolojileri aracılığıyla işlerini evden çıkmadan halledebilmekte ve ev merkezli üretim gerçekleştirilebilmektedir. Bu dönemde insanlar daha çok hizmet sektöründe çalıştıklarından işe gitmek yerine ev merkezli çalışabilmektedirler. Evlerinde kendilerine özel ofis ortamı oluşturan bireyler pek çok iş dalını ev merkezli hale getirmektedirler. Bu dönemde başlayan eve dönüşte kastedilen ev, önceki dönemlerden farklı bir alanı ifade etmektedir. Ev, bireysel işlerin ve uğraşların gerçekleştirildiği bir mekana dönüşmekte, aileyle paylaşım gibi kolektif bir amaç taşımamaktadır. İnsanlar evlerinin içinde birbirinden bağımsız olarak etkinlik sürmektedirler (Kumar, 1995: 188-189).

İnternet teknolojilerinin bireylere sunduğu bu olanaklarla birlikte modern dönemde sınırları keskinleşen ev ve kamusal alan ayrımı yeniden belirsizleşmeye başlamaktadır. Bu teknolojiler aracılığıyla kamusal alanı ilgilendiren durumlar evlere girebilmektedir (Güngör, 2013: 372).

Modern Dönem’le birlikte ayrı bir alana kavuşan çocukluk da yine kendine özgü konumunu yitirmeye başlamakta, bebeklik döneminden itibaren yetişkinleri tarafından tüketilen medya teknolojilerini kullanmaya başlayan ve bu içeriklere maruz kalan çocuklar büyüklerin dünyasına dahil olmaktadır. İnternetle bilgiye doğrudan erişebilen, tüm dünyayı dolaşabilen çocuklarla yetişkinler arasındaki ayrım silikleşmeye başlamaktadır (Giddens, 2012: 216).

Önceden her evde bulunan televizyon bir tane ve salonda yer aldığından en azından aile üyeleri arasında mekânsal bir birliktelik sağlamaktaydı. Televizyonun odalara girmesi, odalarda yer alan internete bağlı cihazlar, aileler evde olsalar dahi birbirinden kopuk zaman geçirmelerine neden olmaktadır. Son dönemde yapılan araştırmalar, aile üyelerinin birbiriyle artık konuşmadıklarını, televizyon ya da internet başında ya da her ikisiyle birden vakit geçirdiklerini, çocukların da aynı biçimde televizyon ya da bilgisayar ya da her ikisiyle birlikte vakit geçirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu da zamanla aile bireylerinin birbirine yabancılaşması sorununu doğurmaktadır (Karakoç,Taydaş, 2017: 218-219).

Post-modern Dönem’de kentler de tüketimi ön plana çıkaracak şekilde yeniden düzenlenmekte, alışveriş merkezleri, temalı parklar, eğlence alanları, spor salonları insanlar için oluşturulan serbest zaman mekanları haline gelmektedir (Rojek, 2006: 477).

Kitle iletişim araçlarının serbest zamanı önemli ölçüde ele geçirdiği bu çağda, aile üyeleri için serbest zaman etkinliği çoğunlukla bilgisayar ekranları ya da akıllı cep telefonları başında geçirilen zaman dilimi olmaktadır (Bauman, 2018: 54). Önceki dönemlerde evden çalışmak gözden düşüp ev ve iş yeri birbirinden ayrılmışken bu dönemde bilgisayar ve akıllı cep telefonlarıyla her işini halleden insanlar için ev yeniden

gözde çalışma mekanı durumuna gelmektedir. Mobilyacıların bile eve göre ofis mobilyalar ürettiği bu dönemde bireyler her ne kadar evlerinde daha fazla vakit geçiriyor gibi görünseler de işkolik durumuna gelmekte ve hem ailelerine ayırdıkları zamandan hem de bireysel serbest zamanlarından çalarak hafta sonları dahi çalışmaya devam etmektedirler. Mobil teknolojiler ile devamlı ulaşılabilir duruma gelen bireyler tatillerinde bile işleriyle ilgilenmeye devam etmekte, çocuklar da aynı şekilde çevrim içi oyunlar ve sosyal medya uygulamalarıyla zamanlarını geçirmektedirler. Ekran başında geçirilen zamanlar aile üyelerinin birlikte edinebilecekleri deneyimlere ayrılacak zamanı çalmakta ve bir aradayken birbirlerinden çok uzakta olmalarına neden olmaktadır (Çizmeci, 2015: 105-110).

Türkiye’de Aile İçi İletişimin Tarihsel Gelişimi: Serbest Zaman Ve Medya Tüketim Biçimleri

Türkiye’de ailenin gelişimine bakıldığında, sanayileşme hareketlerinin geç başlamasına da paralel olarak Batı’dakine benzer ancak farklı bir seyir izlediği görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, araştırma Türkiye’de yapılacağı için Türk ailesini daha iyi anlayabilmek adına gelişimine yer verilmektedir.

Cumhuriyet’in ilanı, aile üzerinde önemli dönüm noktaları yaşanmasını sağladığından bu çalışmada aile, Cumhuriyet öncesi dönem, Cumhuriyet dönemi ve 1980 sonrasında anlatıldığı günümüz Türk ailesi şeklinde ele alınmaktadır.

Ailenin her dönem kutsal kabul edildiği Türklerin eski dönemlerinde aile gelenek, görenek ve örflere bağlı olarak oluşturulup sürdürülmektedir (Çimen, 2008: 116).

Pek çok kaynakta yer aldığı gibi Türklerde egemen aile yapısı çekirdek ailedir. Ancak bir kurum olarak bakıldığında aile, soy, boy, devlet benzeri daha geniş topluluklar içine gömüldüğünden dar açıdan ele alındığında çekirdek aile, geniş açıdan ele alındığında ise geniş aile olarak adlandırılmaktadır.

Bu dönemin aile yaşantısına bakıldığında iş bölümünün yaş ve cinsiyete göre şekillendiği ortaya çıkmaktadır. Kadınlar çoğunlukla ev işleriyle meşgulken, erkekler dışarıda para kazanarak aileyi geçindirme görevini üstlenmektedir. Kadınlar yalnızca evde çalışmamakta dışarıda gerektiğinde kocasına da yardım etmekte ve onunla savaşa dahi katılmaktadır (Canatan, 2018: 98-102). Evle ilgili olarak da çadır kurma, süt sağma, peynir yapma, yünden, keçeden kıyafet yapma görevlerini yerine getirmektedir (Aksoy, 2011: 13).

Aile içinde çocukların yeri önemlidir ve çocuklar güçlü askerler olarak yetiştirilmektedir. Bu amaçla çocuklar küçük yaşlardan itibaren av alanlarına götürülmekte, onlara ata binmeleri öğretilmektedir (Akyüz, 1989:7). Gündelik yaşamlarında ise hayvan bakıcılığı, hayvan olatmak, çadır ve giysi üretimine yardımcı olmak gibi görevleri üstlenen çocuklar yine aileleriyle birlikte yarışmalar, çeşitli

eğlenceler, müzik gibi işlerle işten arta kalan zamanlarını değerlendirmektedirler. Bu dönemde eğitim kurumları henüz bulunmadığından eğitim aile içinde verilmekte, aileler çocuklarına sahip oldukları bilgi ve becerileri, iyi ahlaklı olmayı öğretmektedirler (Aksoy, 2011: 14).

Eski Türkler göçebe bir yaşam sürdürdüklerinden aile hayatları da buna göre biçimlenmekte, zorlu yaşam koşullarıyla baş edebilmek adına çocuklar da birer yetişkin olarak büyütülmektedirler (Kaplan, 1985: 68).

Şamanizm, Budizm ve Maniheizm dinlerinin hakim olduğu Türk toplulukları 8. yüzyıldan itibaren İslam Dinini kabul etmeye başlamakta ve bu durum aile yapısının değişmesi sonucunu beraberinde getirmektedir.

Selçuklular Dönemi, eski Türk kültüründen İslam kültürüne geçiş dönemi olarak kabul edilmektedir. Osmanlı Devleti de önemli ölçüde Selçuklulardan devraldığı bu kültürü devam ettirmektedir. Bu nedenle Osmanlı Dönemi'nin aile yapısının incelenmesi bu dönem hakkında bilgi vermektedir.

Osmanlı Dönemi'nde aile yaşamı şeriat kurallarının geçerli olduğu Mecelle'ye göre düzenlenmektedir. Bu kanun, çok eşliliğe izin vermekle birlikte Saray ve çevresi dışında kalan halk çoğunlukla tek eşlilik geleneğine devam etmektedir. Saray ve Sarayın yöneticilerinden oluşan sınıfların mensup olduğu aileler "Haneden Aile Modeli"dir ve yaşamlarını şehirler de sürdürmektedirler. Diğer kesim ise yerleşik ya da göçebe olarak yaşayan kırsal ailelerden oluşmaktadır. Kentlere daha çok çekirdek aile yapısı hakimken kırsal yerlerde geniş aile yapısı görülmektedir. Çünkü bu bölgelerde işler ortaklaşa yapılmakta ve bu nedenle de evler, aynı avluya açılan odalardan oluşmaktadır.

Bu dönemin aile yapısına bakıldığında kadın ve erkeğin rolleri gereği farklı dünyalara ait oldukları görülmektedir. Bu roller, dine göre belirlenmekte ve kadınlar evlere, özel ve mahrem alana hapsedilirken, erkekler dış dünyaya, kamusal alana sahip olmaktadır. Erkeklerin rolü ekonomik olarak evini geçindirmek, kadının görevi ise eve ait işleri düzenlemek, çocuklara annelik, kocasına karılık yapmak olarak belirlenmektedir.

Eğitim alanında da kız ve erkek çocuklara ayrı dünyalar sunulmaktadır. Kız çocuklar eğitimlerini evde, din ve ahlak dersleri üzerine, evin en yaşlı kadını tarafından almaktadır. Maddi durumu iyi olan ailelerde kadınlar ev işleriyle ilgilenmediklerinden vakitlerini çalgı çalarak ve nakış yaparak geçirmekte ve kız çocuklarına da bunları öğretmektedirler.

Kırsal kesimde bu durum yaşam şartlarından dolayı farklılık taşımaktadır. Buralarda aile üretici konumunda olduğundan kadınlar evlerine kapanmamakta eşleriyle ve çocuklarıyla birlikte üretim süreci içinde yer almaktadırlar (Çimen, 2008: 227-289).

Osmanlı Devleti içinde yer alan aileler, bir sülalenin parçası olarak avlulu evlerde bir arada yaşamakta, üretimi birlikte yapmakta, evde çamaşırları birlikte yıkamakta, salçayı, turşuyu birlikte yapmaktadırlar. Bu sülalenin içindeki çekirdek aileler tüm günü bir arada geçirmekte sadece geceleri kendi odalarına çekilmektedirler (Ortaylı, 2018: 31).

Kamusal alanın henüz olmadığı bu dönemde, kadınların yaşam alanları da zaten ev olarak belirlendiğinden kadınların günlük yaşamları ev işleri ve çocuk bakımıyla geçmektedir. Zamanları ev içinde geçen bu kadınlar, günleri, temizlik günü, çamaşır günü şeklinde belirlemektedirler. Günümüzdeki anlamıyla serbest zamanın oluşmadığı bu dönemde kadınlar boş zamanlarında komşu kadınlarla bir araya gelerek şarkılar söylemekte, elişi ve reçeller yapmaktadırlar.

Bu dönemin ev hayatı her ne kadar kapalı bir ev hayatı olsa da misafirlerin bol miktarda ağırlandığı görülmektedir. Evler haremlik ve selamlık olarak ikiye ayrılmaktadır ve erkeklerle kadınların misafirleri ayrı yerlerde oturmaktadırlar. Evin haremlik bölümünde bir araya gelen kadınlar Kuran okumakta, kız çocuklarına bunları ezberletmekte, çocuklar uyuduktan sonra da farklı türde romanlar okumaktadırlar. Selamlık bölümü ise akşam saatlerinde daha aktif hale gelmekte, sohbet edilip tavla oynanmaktadır. Kimi zaman da bir kişi ayağa kalkara gazel ya da şiir okumaktadır.

Aile içinde yatma, kalkma, yemek yeme saatleri bellidir ve herkes bu zaman dilimlerine uygun hareket etmektedir. Yatmadan önce tüm camlar kapatılmakta, çocuklar uyutulmakta ve sürahilerdeki sular değiştirilmektedir.

Bu dönemdeki konak yaşamlarına bakıldığında yukarıda anlatılanlardan daha farklı bir yaşam sürüldüğü görülmektedir. Büyük bahçelere sahip olan konaklarda bahçe yürüyüşleri, bisiklet gezileri, havuz başı sohbetleri yapılmakta ve çocuklar tarafından körebe gibi çeşitli oyunlar oynanmaktadır. Hizmetçiler tarafından ev işleri yapılan aile üyeleri, saz, ud, piyano çalarak harem ve selamlık bölümlerde ayrı bir şekilde eğlenmektedirler (Mümtaz, 2011: 21-49). Çocuklar ise, arkadaşlarıyla birlikte sokaklarda seksek, körebe, saklambaç, mendil kapmaca gibi oyunlar oynamaktadırlar (Çizmeçi, 2015: 118).

Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri, pek çok alanda olduğu gibi aile yaşantısı üzerinde de değişiklikler yaratmaktadır. Batı'nın günlük yaşam alışkanlıkları yavaş yavaş etkili olmaya başlamaktadır. Örneğin bu dönemde kız çocukları ud yerine piyano çalmaya yönelmektedir (Özdemir, 2009: 71).

Yaşanan bu süreçler, aile yaşamı ve özellikle de kadın ve kız çocuklarının eğitimi ve hakları üzerinde olumlu gelişmelere neden olmakla birlikte Batı taklitçiliği sonucu kendi kendine yeterli durumda olan, üretici aileleri tüketimci aileye çevirmeye başlamaktadır.

Kamusal alan olarak camilerin yanında yer alan kahvehaneler dışında herhangi bir alanın yer almadığı bu dönemde 19. Yüzyılla birlikte bu kahvehaneler de değişime uğramakta, kahvehanelere tiyatro sahneleri kurulmaya, kerevitlerin yerine sandalyeler konulmaya başlanmaktadır. Kervansaraylar otellere dönüşmekte, lokantalar açılmaktadır. Sosyal yaşamda meydana gelen bu değişmelere paralel olarak aile yaşantıları ve evler de değişmeye başlamakta, köşk ve konaklar yerine yalılarda ve apartman dairelerinde oturmak daha gözde hale gelmektedir.

Bu yeni oluşum şekilleri yeni eğlence anlayışları oluşturmakta, evlerin salonları, lokanta, sinema barlar, oteller eğlence kültürünün mekanları durumuna gelmektedir (Kaya, 2018: 41-59). 19. yüzyılla birlikte kadınlar ve erkekler bir arada eğlenmeye başlamaktadırlar. Birkaç ailenin bir araya gelerek, tanınmış bir sanatçı eşliğinde eğlenmeleri de yeni eğlence anlayışı içinde yer almaktadır (Gökkaya, 2012: 58-60).

Ulaşım sektöründe yaşanan gelişmelerle birlikte ada gezintileri, mesire yerlerinde ailelerin birlikte eğlenmeleri, artan gece misafirlikleri yeni sosyalleşme biçimlerini oluşturmaktadır. Alt ve orta sınıftan ailelerin eğlenceleri daha çok ev içi eğlenceleri şeklinde, mangal ya da ocak başı etrafında bir araya gelmek, kestane pişirip yemek şeklinde olmaktadır. Bu dönem, tüketim kültürünün henüz tam olarak yerleşmediği ve çocukların bayramda alınacak bayramlıkların hayalini günlerce kurdukları bir dönemdir (Rasim, 2006: 30-128).

Türklerde aile yapısının gerçek anlamda değişime uğraması Cumhuriyetin ilanıyla ve sonrasında meydana gelen devrimlerle mümkün olmaktadır. Bu dönem, kaynakların çoğunda modern dönem olarak anılmaktadır ve “modern Türk ailesi” kavramı kullanılmaktadır. Ancak modernleşme süreci Türkiye’de Batı’daki gibi gerçekleşmediği için bu döneme “Cumhuriyet Dönemi Türk Ailesi” denilmesi daha doğru olmaktadır (Düzenli, 2011: 30).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında sanayileşme hızlı olmadığından kentleşme henüz yaygınlaşmamış ve kırsal ekonomiye dayanan nüfus bu bölgelerde yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedirler (Tezcan, 2005: 1). Cumhuriyet’in ilerleyen dönemlerinde endüstrileşmeye paralel olarak kentlere yapılan göçler, pek çoğu anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelen kent ailesini yaygınlaştırmaya başlamaktadır (Lale, 2004: 55-56).

Batılı toplumlarda olduğu gibi Türk toplumlarında da hiçbir dönemde tek bir aile tipi görülmemekle birlikte ağırlık kent ailesi tipindedir. Bunun yanında bu dönemde, kırsal (köy) aileler, köyden kentlere yapılan göçlerle birlikte ortaya çıkan gece konu aileleri gibi aile tipleri de görülmektedir (Güler, 1992: 64; Kongar, 1991: 590).

Cumhuriyet devrimlerini benimsetmek için işe ilk önce toplumun en küçük birimi olan aileden başlanmaktadır ve ailenin modernleşmesi adına yenilikler yapılmaktadır.

Dönemin ailesi, duygusal ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı, manevi ihtiyaçların karşılanıldığı ve toplumsal sorunlardan uzak tutulan bir yapıya sahiptir.

Yapısal olarak değişmeye başlayan evler, aile üyelerine ayrı odalar sunarak bireyselleşmenin önünü açmaktadır. Çekirdek aile yapısıyla birlikte ailede yaşayan üye sayısı azaldığından evler de küçülmekte, eski dönemin devamlı misafir ağırlayan evleri yerini daha içe kapanık ailelere bırakmaktadır. Yine misafirler ağırlanmakta ancak bunun özel bir zamanı bulunmakta, çoğu evde misafirler için misafir odaları yer almaktadır. Bu şekilde misafir odaları evin dışarıya dönük yüzü olarak evi dışarıdaki insanlara kapatmaktadır. Aile üyeleri akşamları daha fazla ailece vakit geçirmeye başlamakta, akşam yemeklerini birlikte yemekte, ardından birlikte kitap okuyup müzik dinlemektedir. Batılılaşma hareketleriyle birlikte evlilik yıl dönümü, doğum günü gibi kutlamalar da aile içi etkinlik olarak yerini almaktadır (Çizmeci, 2015: 130-133).

Eskinin haremlik selamlık uygulamaları da kalkmakta ve misafir odalarında, salonlarda kadın erkek birlikte vakit geçirmekte, ayrı bir öneme sahip olan bu salonlarda düğünler, balolar ve çeşitli etkinlikler düzenlenmeye başlanmaktadır. Sofralar artık yemeğin çabucak yenilip kalktığı eski sofralardan farklı olarak uzun uzun oturulup sohbet edilen sofralara dönüşmektedir (Artıkoğlu, 2007: 50-51).

Sanayileşmeyle beraber bu dönemde çalışma ve serbest zaman arasındaki ayrım belirginleşmektedir. Radyonun icadıyla aileler için yeni bir serbest zaman etkinliği ortaya çıkmaktadır. Ardından televizyonun icadı, sinemayla kıyaslandığında daha ekonomik olmasından dolayı evlerde oturarak ya da misafirliklere giderek televizyon izleme etkinliğini doğurmaktadır. Yayınların sınırlı olarak yapıldığı televizyonun bu ilk döneminde, belli programlar başladığında, bitene kadar sokakların boş kaldığı kaynaklarda yer almaktadır.

Yine bu dönemde çocuklar da aile içinde önemli bir konum elde etmekte, eğitimlerine önem verilmekte ve birer birey olarak yetiştirilmektedir (Kaya, 2018: 48).

1980'lerle birlikte liberal ekonomi politikaları benimsenmeye başlamakta bu da tüketim toplumuna doğru yönelim anlamına gelmektedir. 1980 darbesi sonrası politik hayattan uzaklaştırılarak bireyselliğe teşvik edilen bireyler izledikleri filmlerdeki zengin hayatlara özenmeye başlamaktadırlar. Buralarda gördükleri zengin yaşam, lüks giyim, teknolojik ürünlere sahiplik kent yaşamının göstergesi olarak algılanmakta ve yaşamlarına giren kredi kartlarıyla birlikte tüketim her alanda desteklenir bir duruma gelmektedir. Bahsedilen bu tarihten yaşanan bu güne kadar bireyler, markaya, dış görünüme önem veren, akıllı cep telefonları ve internet olmazsa olmazları arasında yer alan bir yapıya bürünmektedirler (Çizmeci, 2015: 134-135).

Aile içinde teknolojik cihazların kullanımının artması üyeleri arasındaki sosyal ve duygusal paylaşımları azaltmanın yanında bireylerin dış dünya ile olan yüz yüze

iletişimlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı ev içinde birlikte zaman geçiriyor gibi görülen bireyler en az bir teknolojik cihazla ilgilenir konumda zaman geçirmektedirler (Çaki, 2016; Demir, 2016: 238).

Bireyselleşmenin artmasıyla beraber dışarıda ya da kendi özel alanlarında daha fazla vakit geçirmeye başlayan aile üyelerinin evde geçirdikleri zaman dilimi de kitle iletişim araçları ve internet tarafından kuşatılmakta, bu da aileyi özel bir alan olmaktan çıkararak mahremiyet kavramını dönüştürmektedir. Daha önce eve özel ve mahrem olan ev ortamı ve aile yaşantısı internetteki çeşitli platformlar aracılığıyla kamuya açık hale getirilmektedir (Can, 2016: 219; Sarı, 2016: 94).

Kadınların iş yaşamında daha fazla yer alması, hem kadınların hem de erkeklerin, işe verilen önemin artmasıyla beraber, çalışma sürelerinin uzaması, aile üyelerinin ev ile aile hayatları arasında sıkışmalarına neden olmaktadır (Öz, 2019: 827).

TÜİK tarafından “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı”nın katkılarıyla gerçekleştirilen “Aile Yapısı Araştırması”, ailelerin en fazla yemek yeme saatlerinde bir araya gelebildiklerini, bunun da hafta içi pek mümkün olmadığını, ancak hafta sonu akşam yemeklerinde bir arada olabildiklerini ortaya koymaktadır (TÜİK, 2016).

Ev içinde kısıtlı bir şekilde aileyle birlikte geçirilebilen zamanlar da yukarıda da bahsedildiği gibi televizyon, akıllı cep telefonu ve internet gibi iletişim teknolojileri nedeniyle devamlı kesintiye uğramaktadır. Sosyal ve duygusal paylaşımların azaldığı ev, bireylerin artık sadece yaşam alanını paylaştıkları birer mekan haline gelmektedir.

Sosyal paylaşım siteleri ve uygulamaları yüz yüze iletişimi azaltmakta, bireyleri kendilerine çekmekte, bu durum da aile içi ilişkileri ve ailenin dinamiklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Yüz yüze ilişkilerin azalmasına neden olan sanal ağlarda ve sosyal medyada geçirilen vaktin giderek artması, özellikle de çocukların odalarında tek başına bu uygulamalarla iletişime geçmelerine neden olmaktadır. Bu da aileyle daha az etkileşime girmelerine neden olmaktadır.

Yapılan araştırmalar, haftada beş saatten fazla internet başında yer alan insanların, aile ve arkadaşlarına daha az zaman ayırdıklarını ve ev dışında gerçekleşecek tekinliklere daha az katıldıklarını ortaya çıkarmaktadır (Dilber, 2019: 338-339).

Yeni iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerle birlikte bireylerin yaşamlarında köklü değişimler meydana gelmekte, bu değişimler gün geçtikçe bireylerin hem iş, hem sosyal yaşamlarını etkilemekte, siyasetten ekonomiye pek çok alan üzerinde ciddi değişimleri beraberinde getirmektedir (Alp, 2019: 7).

Pandemi Sürecinin Aile İlişkileri ve Serbest Zaman Üzerindeki Etkileri

2019 yılının Aralık ayında ilk defa Çin'in Wuhan Kenti'nde ortaya çıkarak, kısa süre içerisinde tüm dünyaya yayılan "Covid-19", Dünya Sağlık Örgütü tarafından, "Yeni keşfedilen bir korona virüsün neden olduğu bulaşıcı bir hastalık" olarak tanımlanmaktadır. Bu virüs kısa bir zaman dilimi içerisinde dünyanın genelini ilgilendiren ve etkileri henüz azalmayan bir özellik taşımaktadır (World Health Organisation, 2020).

Türkiye'de ilk vakanın tespit edildiği 11 Mart 2020 tarihinden itibaren, sağlık ve güvenlik önlemleri gereği, tüm okullar eğitim ve öğretime ara vermektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2020). Salgının etkilediği insan sayısı arttıkça ve ülke geneline yayıldıkça alınan önlemler artırılmakta, bunun sonucu olarak da, tüm yurt içi ve yurt dışı seferleri durdurulmakta, alışveriş merkezleri kapatılmakta, sanatsal ve kültürel faaliyetler ertelenmektedir. Esnek mesai ve uzaktan çalışma uygulamaları, hem kamu kurumları hem de özel kurumlar için ivedilikle geçilmesi gereken bir durum haline gelmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, 2020). Bu önlemlere ek olarak 65 yaş üstü ve 20 yaş altı bireylere sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmakta, bu grup dışında kalan kişilere de belli zamanlarda sokağa çıkma izni verilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, 2020). Her ne kadar 2020 yılının Haziran ayında "yeni kontrollü hayat" uygulamasına geçilmiş olsa da gelinen şu günde salgının önlenememesi ve yayılımını artırması nedeniyle tekrar sıkı tedbirlere dönülmektedir.

Pandemi sürecinin uzaması, salgını önlemek için alınan tedbir ve kısıtlamaların insanların sosyal yaşamlarını ve iş yaşamlarını kısıtlaması aile üzerinde de önemli etkiler yaratmaktadır. Bireylerin evden çalışmaya başlamasıyla ev aynı zamanda bir "home ofis", çocukların uzaktan eğitime geçmesiyle de "online eğitim merkezi"ne dönüşmektedir. Önceleri bu süreç kimi aileler tarafından olumlu karşılanmakta, yoğun iş ve okul saatleri nedeniyle bir arada bulunma zamanı yetersiz olan aileleri bir araya getirmektedir. Birlikte oyunlar oynanmakta, yemekler, ekmekler pişirilmekte, ev içi aktiviteler artırılmaktadır. Bu süreç içinde aileler birbirlerini yeniden tanıma fırsatı bulduklarını dile getirmektedirler. Ancak sürecin uzaması, okulun eve taşınması, işin evden yapılması, beraberinde daha uzun saatler ve hatta hafta sonları da çalışmayı getirmekte ve bireylerin kişisel serbest zamanları kısıtlandığından ev içine hapsolmeye başlamaktadırlar. Bu da zaman içerisinde aile içinde yaşanan problemlerde artışı da beraberinde getirmektedir.

Önceleri kısmen de olsa çocuklarının internette geçirdikleri vakitleri kısıtlayabilen aileler, eğitimin online olması nedeniyle bu vakitler üzerindeki hakimiyetini kaybetmektedirler. Yaşanılan dönemin güvensiz ortamı nedeniyle dışarıda normalde de vakit geçirme imkanları düşük olan çocuklar, bu süreçte iyice eve hapsolmekte, boş vakitlerini televizyon, bilgisayar, cep telefonu, yemek yeme gibi aktivitelerle doldurmaya

başlamaktadırlar. Ebeveynlerin de evden çalışması aile bireylerinin tamamını ekran başına kilitlemekte ve özellikle de çocukların ekran bağımlılığını artırmaktadır.

Geçtiğimiz bir yıl içerisinde bu konuyla ilgili çeşitli araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmalar salgın sürecinin kimi aileler üzerinde olumlu kimi aileler üzerinde ise olumsuz etkilere neden olduğunu göstermekle birlikte sürecin uzaması giderek olumsuz yönleri artırmaya başlamaktadır.

Karantina sürelerinin uzaması, aile üyelerini, duygusal iklimlerini olumsuz yönde etkileyebilecek uzun süreli bir birlikteliğe zorlamaktadır. Çalışan anne ve babalar için iş ve ev arasındaki sınırların belirsizleşmesi, okulun kapanmasıyla birlikte çocuklarla olan ilişkilerin ve onları yönetim biçimlerinin değişmek zorunda kalması aile bireyleri üzerindeki stres durumunu artırmaktadır. Bununla birlikte açık hava etkinliklerinin kısıtlanması, uyuma, uyanma, yemek yeme zamanlarının düzensizleşmesi gibi durumlar aile içinde yeni problemlerin yaşanmasına neden olmaktadır.

Düşük gelire sahip ve kalabalık ailelerde yaşayan bireyler için bu süreç daha zorlu olmaktadır. Okulların kapanmasıyla ailenin çocuklar üzerindeki sorumluluk işlevi artmakta, onların ders çalışmasını ve bir şeylerle oyalamalarını sağlamaları daha da zorlaşmaktadır (Connell, Strambler, 2020; Cluver, 2020).

Türkiye Gençlik STK'ları Platformu (TGSP) tarafından Nisan 2020'de 30 büyükşehirde 15-30 yaş arasında yer alan 2437 kişi ile yapılan araştırmaya göre, bu süreçte aileyle birlikte geçirilen zaman dilimi artmış ve aile içi ilişkiler bu durumdan olumlu yönde etkilenmiştir (TGSP, 2020).

Konuyla ilgili yapılan nitel bir araştırma, aile bireylerinin birlikte yaptıkları faaliyetlerin bu süreçte arttığını, babaların evde vakit geçirmesiyle çocuklarına ve ev işlerine ayırdıkları zamanın çoğaldığı ancak iş yükü artan annelerin eş ve çocuklarla ilgili olarak stres düzeylerinin yükseldiği belirlenmektedir (Başaran, Aksoy, 2020).

“Un Women Türkiye” öncülüğünde Covid-19 salgınının Türkiye'deki kadın ve erkekler üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırma, bu süreçte, çalışma düzenini değiştirerek ya da ücretsiz izne çıkarak evde kalan kadınların sayısının erkeklerden daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda da evin işleri, çocukların eğitimleri, evden çalışabilecek ortamı ve zamanı bulabilme gibi konularda kadınların yükünün ve buna bağlı olarak bunalım ile streslerinin arttığı ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte uygulanan kısıtlamalar, evlerinden çalışan kadınların, çocuk bakımı, yemek, temizlik gibi konularda dışarıdan hizmet almalarını kısıtlamakta ve bu durum da çalışan kadının yükünün daha da artmasına neden olmaktadır (Bozkurt, 2020: 280).

Kısacası, bu süreç, aileler ve eşler için evde birlikte vakit geçirme, evi, birbirini, çocukları daha iyi tanıma gibi unsurlar için birer fırsat oluştursa da yukarıda bahsedilen

nedenlerden dolayı bu süreç kimi ailelerde bunalıma dönüşmekte, kendi özel alanlarını kaybeden aile üyeleri arasında problemlerin artmasına neden olmaktadır (Bayhan, 2020).

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmada 2019 yılının son aylarında ortaya çıkan ve 2020 yılının özellikle de Mart ayından itibaren tüm dünyayı ve Türkiye'yi etkisi altına alan pandemi sürecinin aile içi ilişkileri ve aileyle birlikte geçirilen serbest zamanı ve onların medya tüketim biçimlerini nasıl etkilediğinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın önemi, bu sürecin aile içi ilişkilerde ve onların serbest zamanları üzerinde olumlu ve olumsuz ne gibi etkilerinin olduğunun ortaya çıkarılması ve bu etkiler üzerindeki farkındalığın artırılmasını sağlamaya yönelik bir çalışma olmasıdır.

Çalışmada, “Pandemi süreci aile içi ilişkileri nasıl etkiledi?” sorusuna cevap aranmaktadır.

Sosyal olguları araştırma noktasında nitel araştırma yöntemleri daha açıklayıcı ve detaylı sonuçlar verdiğinden bu çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmaktadır. Nitel araştırmalarda nicel araştırmaların aksine elde edilen bilgiler sayısal verilere dönüştürülmemekte, bu veriler üzerinde kimi sayısal analizler yapılmakla birlikte, nicel araştırmalarda olduğu gibi genellemelere ulaşma amacı taşımamaktadır. Nitel araştırmalarda amaç daha çok “nasıl” ve “niçin” sorularını cevaplamaktır (Yıldırım, Şimşek, 1999: 46).

Bu çalışmada kullanılan derinlemesine görüşme tekniği, nitel araştırma içinde yer alan profesyonel bir tekniktir. Bu teknik ile görüşme yapılan kişilere, konunun tüm yönlerini kapsayan açık uçlu sorular yöneltilmektedir. Bu şekilde görüşmeciler kendilerini birinci elden ifade etme imkanı bulmaktadırlar (Kahn, 1983:5; McCracken, 1988: 9).

Bu çalışmada, katılımcılara önceden hazırlanan soruların yanında daha detaylı bilgiler alabilmek için ek sonda sorular yöneltilmektedir.

Çalışmanın sonuçları betimsel analiz yöntemine göre değerlendirilmektedir. Bu yöntemle, belirlenen temalar doğrultusunda elde edilen veriler özetlenerek yorumlanmaktadır. Bunu etkili ve daha doğru bir şekilde sağlayabilmek amacıyla doğrudan alıntılara da sıklıkla yer verilmektedir. Buradaki amaç, elde edilen bulguları düzenli ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunabilmektir.

Nitel araştırma yöntemine dayanan bu araştırmada, örneklem belirleme yöntemi olarak da yine bu yöntem içinde yer alan “Zincirleme/Kartopu Örnekleme” modeli seçilmektedir. Bu yöntem gereğince, ekonomik ve sosyal bakımdan heterojen yapıyı da sağlamak amacıyla öncelikle üç farklı ekonomik düzeyden aile belirlenmekte, ardından

ulaşılan bu ailelere “Bu konuyla ilgili kim ya da kimlerle görüşülmesini önerirsiniz?” sorusu yöneltilerek ulaşılan aile sayısı, çalışmanın amacına uygun bir şekilde genişletilmektedir. Bu çalışmada toplamda 10 aile; 20 ebeveyn ile görüşülmektedir.

Görüşme yapılan aileler seçilirken temelde iki koşul aranmaktadır. Bunlardan ilki, bu ailelerin en az iki çocuğa sahip olması, ikincisi ise, bu çocuklardan en az birinin okuyor olmasıdır. Bu şartların aranma sebebi, bu süreçte ev ortamının kalabalık olması ve okuyan çocukların online eğitim ile evde olmalarının aile üyeleri üzerinde oluşturduğu etkileri görebilmektir.

Çalışmada, verilerin değerlendirilmesini ve anlaşılmasını kolaylaştırmak açısından görüşme yapılan kişilerin adları ve bilgileri kodlama yöntemi kullanılarak verilmektedir. Kodlamada kullanılan ilk harf katılımcıların cinsiyetini (Kadın:K/Erkek:E) belirtmektedir. Bu harf yanında parantez içinde verilen bilgilerden ilki A1, A2, A3.... şeklinde yer almaktadır ve görüşme yapılan ailelerin sırasını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu sayede söyledikleri aktarılan kadın ya da erkekten hangilerinin aynı aile içinde yer aldığı anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu kodlamadan sonra sırasıyla, önce katılımcının yaşı, ardından meslek bilgisi sıralanmaktadır.

Araştırmanın Bulguları

Nicel Bulgular

Bu başlık altında, katılımcıların, görüşmenin başında sorulan demografik bilgilerine yer verilmektedir.

Tablo 1. Görüşmeye Katılan Ebeveynlerin Yaş Ortalaması

Statüsü	Yaş Ortalaması
Anne	43
Baba	45

Bu çalışmada görüşmeler ebeveynler ile gerçekleştirilmektedir. Görüşmeye katılan annelerin yaş ortalaması 43; babaların ise 45 olarak belirlenmektedir.

Tablo 2. Görüşmeye Katılan Ebeveynlerin Eğitim Durumları

Eğitim Durumu	Anne	Baba
	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı
İlköğretim	1	0
Lise	3	5
Lisans	3	3
Doktora ve Üzeri	3	2
Toplam	10	10

Görüşmeye yapılan annelerden 1 kişi ilköğretim, 3 kişi lise, 3 kişi lisans, 3 kişi doktora ve üzeri eğitime; babalardan 5'i lise, 3'ü lisans, 2'si doktora ve üzeri eğitime sahiptir.

Tablo 3. Görüşmeye Katılan Ebeveynlerin Çalışma Durumları

Çalışma Durumu	Anne	Baba
	Kişi Sayısı	Kişi Sayısı
Çalışıyor	7	9
Çalışmıyor	3	1
Emekli	0	0
Toplam	10	10

Görüşmeye katılan annelerin 7'si şuan aktif olarak çalışmakta, 3'ü mesleğini ev hanımı olarak tanımlamaktadır. Katılımcı babalarda 10 kişiden 9'u çalışmakta; 1 kişi işsiz olduğunu dile getirmektedir.

Tablo 4. Görüşmeye Katılan Ebeveynlerin Aylık Ortalama Gelirleri

Aylık Kazanç	Aile Sayısı
5 bin ve altı	2
6 bin-10 bin arası	3
11 bin-20 bin arası	3
21 bin ve üstü	2
Toplam	10

Katılımcı ailelere aylık ortalama gelirleri sorulduğunda aylık 5 bin lira ve altı olduğunu 2; 6 bin ile 10 bin arası olduğunu 3; 11 bin ile 20 bin arası olduğunu 3; 21 bin ve üstü olduğunu söyleyen 2 kişi bulunmaktadır.

Nitel Bulgular

Katılımcı ebeveynlere ilk olarak pandemi sürecinde nasıl çalıştıkları sorulmaktadır. Alınan cevaplara bakıldığında, bu süreçte çalışan 7 annenin tamamının evden çalışmaya; çalışan 9 babadan ise 5'inin evden çalışmaya başladıkları, 3'ünün aktif olarak işe gitmeye devam ettikleri öğrenilmektedir.

Ailelere bu sürecin kendilerini nasıl etkilediği sorusuna verdikleri cevaplara bakarak, pandemi sürecinin aileler üzerinde, pandeminin başladığı ilk günler ve sonrası olmak üzere iki farklı şekilde etkilediği görülmektedir. İlk başladığı günlerden genel olarak memnun olduklarını, uzun süredir bir arada zaman geçiremedikleri için kendilerine iyi geldiğini, birbirlerini daha iyi tanıma, ortak bir şeyler yapma için fırsat bulduklarını dile getirmektedirler;

E (A1, 42, Arge Uzmanı): *“Bence olumlu, pandemi sürecinde evde kaldığımız süre içinde mesela birlikte çizgi film izledik, yeri geldi oyunlar oynadık ailece. Sosyal iletişimimiz iyiydi. Yeri geldi kitaplar okuduk ama medyadan da kopmadık yani. Yine zaman zaman herkes cep telefonlarına gömüldü.”*

K (A2, 43, Akademisyen): *“Pandemi bize iyi geldi. Ben evden çalıştım... Bahçeli evde oturduğumuzdan o süreçte sıkılmayıp çok şey yaptık. Öncesinde böyle bir evde oturduğumu anlamıyordum çünkü sabah 7’de çıkıp çok geç geliyordum eve. Ful bir günü evde geçirince daha iyi geldi bize eşim de çalışmadı. Daha çok spor yaptık, salonun her yerine matlar koyup spora başladık.”*

K (A3, 42, Veteriner): *“Bana çok iyi geldi, biz haftada bir işe gittik o dönem kısa sürdü ama bize çok iyi geldi. Ben dedim ki çocuklarımla tanıştım resmen gerçekten. Hayatımız boyunca hiç bu kadar hep beraber aynı ortamda bulunmamıştık. Tatile de gitsen dışarı çıkıyorsun, herkes farklı bir şey yapıyor. Çocuklarımla tanıştım yani Korona sana sağ ol. İşte ister istemez aktivite yapmak zorunda kalıyorsun, ister istemez yemek, ekmek yaptık, ben sevmiyorum ama eşim seviyor öyle şeyleri. Çocuklarla maya yaptılar. Öyle bir dönem olmasa mümkün değil böyle bir şeyi tecrübe edemezdik, öyle bir zaman yaratamazdık.”*

K (A6, 45, Akademisyen): *“Pandemiden çok memnun ayrıldım, benim için çok güzeldi. Çünkü, babamız yoğun çalıştığından pandemiyi dışarıda çalışarak geçirdik, yönetici olduğundan, o yüzden onunla çok vakit geçiremedik. Gerçekten ihtiyacımız varmış böyle bir şeye dedik.... Masa tenisi aldık, salonu masa tenisi alanına çevirdik. Oğluma çiş eğitimi verdim uzun sürdü üç ay sürdü. Çok büyümüşü üç yaşındaydı artık.”*

E (A4, 53, Akademisyen): *“Benim için iyi oldu şahsen, bana çok iyi oldu ben daha çok evde kaldım daha çok şey paylaştım özellikle kızlarımla yemekler yaptık, hep beraber yaptık pastalar, kekler, Eşim biraz daha yoruldu evin işleri arttı içeride kalınca, ben zaman zaman iş için dışarı çıkınca.”*

Görüşme yapılan ebeveynlerin tamamına yakını, pandeminin ilk haftaları için olumlu konuşmakla birlikte süreç uzadıkça olumsuz yönlerin daha ön plana çıkmasından şikayet etmektedirler;

K (A7, 50, Akademisyen): *“Pandemi süreci bizim iki ay biraz evde takıldık. Nisandan itibaren ful dışarıdayız. Hazirandan sonra tatil falan ama ailenin özellikle de hanımların olumsuz etkilendiğini düşünüyorum. Özellikle de çalışan hanımların. Çocuklar evdeyse çocukları ayrıca düşünmek, ne yapıyorlar ne ediyorlar, derslere girdiler mi girmediler mi, evde güvenlikle ilgili sıkıntılar da olabilir çünkü küçük çocuğu evde bırakıyorsunuz. Dolayısıyla iki aylık sürede daha çok vakit geçirdik tabi ki ama çok da bir arada olmak ilişkileri olumsuz etkileyebiliyor. Daha fazla gözlemleyebiliyorsunuz daha fazla bazı şeyler batabiliyor. Hani bence bir arada o kadar olunmamalı diye düşünüyorum.... Dolayısıyla diğer sistem, herkesin okuluna gittiği, işine gittiği, akşam bir arada olup birkaç saat vakit geçirdikleri sistem bence daha iyi şundan hiç memnun değilim.”*

E (A8, 38, Ticaret): *“Bu süreçte ben çalıştım. Eşim ev hanımı evde. Ancak çocukların da evde kalması okula gitmemesiyle problemler giderek arttı. Çocuklar okuldayken eşim en azından kendine vakit ayırabiliyor dışarı çıkabiliyordu. Bu süreçte tamamen evde kim derse girdi kim çıktı, kim ders arasında, yemeği vs her şeyi kişiye göre düzenlemeye çalışmak onu yıprattı. Benim de ekstra bir katkı olamadığı için bu süreç ilişkimize kadar yansdı.”*

K (A10, 40, Bankacı): “Ne başından ne sonundan hiçbir aşamasından memnun değilim. İlk birkaç hafta dönüşümlü olarak eşim evde olduğundan biraz rahat ettim. Ben bu süreçte tamamen evde çalıştım ancak şubede olmaktan daha yoğun geçti. Eşim evdeyken sorun çok yoktu çünkü çocuklarla ilgilenebiliyordu. Ancak onun işe gittiği günler hele de sonrasında tamamen işe başlaması. Çocukların dersleri, derse girdiler girmediler, bir yandan ben sürekli bilgisayar başında olmalıyım. Evde iki bilgisayar vardı sayısı dörde çıkarıldı. İnternet güçlendirildi. İşin maddi yönü de var yani.”

K (A3, 42, Veteriner): “Şuan annenin dışarıda olup çocukların evde olması çok zor. Çünkü eve gidince iş yükünüz daha da artıyor. Ev darmadağın, .ok kirleniyor, daha fazla yemek, öğle yemeği falan çocukların elinden gelip yapsalar kadar olmaz ama onlar da o kadar çok rahata alışıyorlar ki hani evde var olan yapan insan olunca herkes, biraz yaptırmaya çalışıyoruz ama hadi dersi var o kalmasin şu kalmasin bu kalmasin derken biraz onlar da rahata alışıyorlar herhalde fazlasıyla işte öyle olumsuzluklar var.”

E (A9, 42, Çalışmıyor): “Pandeminden sonra işten ayrılmak zorunda kaldım. Öncesinde de dönem dönem işsiz kaldığım oluyordu ancak bu süreçte daha zor oldu. Evdeyiz dışarıda değiliz masraf azaldı diye bir şey yok. Eğitim online olunca iki çocuğa da bilgisayar almak zorunda kaldık. Eve internet aldık. Bunların hepsi maddi külfet. İnternet olunca ders dışı zamanlarda da çocukların yüzünü göremez olduk. Sokağa çıkmadıkça iyice bilgisayarın başından kalkmaz oldular. Ne yapacağımızı bilemiyoruz.”

Ebeveynler, bu sürecin uzamasıyla birlikte evde yaşadıkları sıkıntıların giderek arttığını, bu durumun aile içi ilişkileri olumsuz yönde etkilediğini dile getirmektedirler. Özellikle de eğitimin online olmasıyla birlikte çocuklarla olan iletişimin ve çocukların davranışlarının bu durumdan olumsuz etkilendiğini dile getirmektedirler;

E (A10, 45, Ticaret): “Çocuklar eskiden en azından dışarıya çıkardı bir hava alırdı, okula gidip gelmek bile onlar için bir enerji atma kaynağıydı. Şimdi tüm gün evdeler. İyice internet bağımlısı oldular.”

K (A8, 37, Ev Hanımı): “Öncesinden çocukların yatma, kalkma, yeme içme saatleri daha düzenliydi. Bunları düzenli hale getiren şey okulmuş. Büyük oğlum zaten öncesinde de tüm zamanını okul dışında internette geçirirdi. Ancak ufaklık kontrol altındaydı. Belirli saatlerde girebiliyordu. Ancak şimdi eğitim uzaktan olunca, ders içi ders dışı zaman karıştı. Hem bilgisayar başındalar, ya bilgisayar cep telefonu ya da televizyon ve karşısında bir şeyler yemek. İyice kilo aldılar.”

E (A2, 46, Finans Uzmanı): “Evde dört bilgisayar herkes odasında bilgisayar başında. Dersi biten işi biten mutfakta ayaküstü bir şeyler atıştırıyor. Düzensiz, saatsiz bir yaşam. İş yoğunluğu bence daha çok arttı. İşin, okulun, evin her şeyin ayrı bir yerinin, işlevinin olması güzel bir şeymiş. Bu şekilde roller karışıyor. Anne baba mıyız öğretmen miyiz? Çocukla daha fazla yüz göz olmak zorunda kalıyoruz. Haliyle bazen sinirler de

iyice geriliyor. Dış ortam iş yoğun bile olsa insan nefes aldırıyormuş. Ben dönüşümlü çalışıyorum. Evde kaldığım günler kabus. Eşimi hiç düşünemiyorum. O tamamen evde çalışıyor ben yokken her şey ona kalıyor.”

K (A1, 40, Ev Hanımı): *“Dışarı çıkamayınca iyice evdeler. Eskiden de çok dışarı çıkma şansları yoktu ama büyük en azından arkadaşlarıyla arada bir yerlere giderdi. Küçüğü alıp alışveriş merkezlerine götürürdük. Şimdi tamamen evdeler ve iyice tembelleştiler.”*

K (A4, 46, Akademisyen): *“Küçük kızımı çok etkiledi sınıf birincisiydi ders takibi iyiydi.... Şimdi online derslerde yine önlerde olmak istiyorlar, bilgisayar karşısında bir şeyler söylemek istediğinde öğretmen onu unuttunca yanlışlıkla atlayınca çocuk bundan etkilendi. Öğretmen beni unuttu diyor. Sesi duyulmuyor murmur konuşuyor. Çok güzel ders takip ederdi, şimdi performansı düştü. Ödevlerini yapıyor, sorumluluklarını yerine getiriyor ancak ekstra bir şey yapmak istemiyor. Performans düşüklüğü de notlara yansınca iyice çekingen oldu, mutlu değil.”*

E (A4, 53, Akademisyen): *“Bizim çocuklar bu durumdan çok etkilendi. Neler olduğunu da anlayamıyorlar. Bunun sonu hiç gelmeyecek hiç dışarı çıkamayacağız, ben normal hayatıma dönemeyeceğim diye geceler boyu ağladı büyük kızım.”*

Katılımcı ailelerin genel görüşlerine bakıldığında, pandemi sürecinde eğitimin uzaktan olması, hem onların iş yükünü artırmakta, hem de çocukları daha ekran bağımlısı duruma getirmektedir. Zamanlarının tamamını evde geçiren, hareket etme imkanı bulamayan çocuklar, obezite gibi sağlık durumlarıyla da karşılaşma noktasına gelmektedirler. Hem ebeveyn, hem öğretmen rolü üstlenmek zorunda kalan anne ve babalar için zaman zaman çocuklarıyla olan ilişkilerinde problemler yaşanmaktadır.

Yalnızca çocuklarla olan ilişkilerde değil, evdeki mevcut düzensizliğin anne ve babanın ikili ilişkilerini de olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir;

K (A8, 37, Ev Hanımı): *“Önceden ev işleri diye zaman zaman bunaldığım oluyordu ancak çok mutluymuşum. En azından çocuklar okuldayken işleri rahat yapıyordum. Bunaldığımda komşu geliyordu. Şimdi çocuklar evde. Dersleri var diye, hastalık bulaşır diye korkudan komşuyu da çağırıyoruz. Başlarında durmak için dışarı da çıkamıyoruz. İş yoğun akşama kadar evde yoruluyorum. Akşam eşim eve yorgun geliyor o da hizmet bekliyor. Çalıştım yorgunum diyor. İnanın dışarıda çalışsam iş yüküm bu kadar olmaz inanın.”*

E (A9, 42, Çalışmıyor): *“Sürekli bir arada olmak çok da iyi bir şey değilmiş. İnsanın arada başka ortamlara girip kafasının rahatlatması lazım. Hep bir arada olunca pek çok şey insana daha çok batmaya başlıyor. Bu da tartışmaları artırıyor.”*

K (A3, 42, Veteriner): *“Herkesin kesinlikle kendisine ait bir alanı olmalı diye düşünüyorum. Bu süreç insanların ellerinden bu rahatlama alanlarını aldı. Evden çalışmak her ne kadar göreceli rahatmış gibi gözükse de aslında böyle olmadığının çok kısa bir sürede farkına varıyorsunuz.”*

K (A10, 40, Bankacı): *“İş yoğunluğu, zaman zaman işi evden yürütmenin zorluğu, evden nasıl olsa çalışıyor diye eklenen işler, mesai saatlerinde yetişmeyince hafta sonuna, geç saatlere sarkıyor. Arada çocukların da dersi, ihtiyaçları derken gerginliğiniz artıyor. Böyle bir durumda bazen ufacık bir durumda bile eşinizle problem yaşayabiliyorsunuz. EN yakınınızdaki o olunca, kimseye patlayamayıp ona patlayabiliyorsunuz.”*

E (A3, 42, Bilgisayar Uzmanı): *“Eskiden kısmen de olsa mesai saatleri belliydi. Eve geldiğimizde en azından artık işin bittiğini biliyorduk. Yine ekstra şeyler çıksa bile akşam oturup birlikte yemek yeme, bir şeyler izleme, en azından dışarıda bir yürüyüşe çıkma, dışarıda yemek yeme gibi imkanları yaratabiliyorduk. Bu süreçte istesek de dışarıya çıkamıyoruz. O bitti tamamen. E evde de yapılacaklar bir süre sonra sıkmaya başlıyor çocukları. Onları oyalamak güçleşiyor. Güçleşince internete kayıyorlar iyice. Yeter artık kalk şunun başından diyemiyorsunuz çünkü oyalanırken işinize rahat odaklanıyorsunuz.... İşler zaten bitmek bilmiyor.... Böyle bir kaos hali var şuan evin içinde.”*

Katılımcı aileler, en çok da sürecin uzamasından şikayet etmektedirler. Sürecin başının nasıl olduğu sorulduğunda olumlu cevaplar yoğunlukta, son dönemde gelinen noktada, özellikle de uzaktan eğitimle iş yükleri daha da artan ebeveynler sıkıntı yaşamaktadır. Kendi kişisel alanlarının yok olduğunu ifade eden katılımcılar, iş ve ev yaşamı arasındaki çizginin kaybolmasının, evin işlevlerinin ve anne babanın görevlerinin atmasının aile içi ilişkileri olumsuz yönde etkilediğinin altını çizmektedirler.

Sonuç

Bu çalışmada, pandemi süreciyle birlikte değişen ve dönüşen aile kavramı, ailenin serbest zamanını değerlendirme ve medyayı tüketme biçimleri araştırılmaktadır.

Araştırmada, pandemi sürecinin, Post-modern Dönem'in hangi özelliklerinin yayılmasına neden olduğu ve bu yayılımı nasıl hızlandırdığı, aile kurumu üzerinden değerlendirilmektedir.

Bu amaçla önce dünya genelinde, ardından araştırmanın yapılacağı coğrafya olan Türkiye'deki aile içi iletişim ve serbest zamanlarını değerlendirme şekilleri modernleşme öncesi dönemden bugüne kadar ele alınarak incelenmektedir. Ardından pandemi süreci ve bu sürecin toplumlarda meydana getirdiği değişimler ve bu dönemdeki aile içi ilişkiler hakkında bilgi verilerek konu ile ilgili yapılan araştırmalardan bahsedilmektedir.

Çalışmanın araştırma bölümünde nitel araştırma yöntemi kullanılarak, derinlemesine görüşme tekniğiyle, yirmi ebeveyn seçilerek onlara konuyla ilgili önceden hazırlanan yapılandırılmış sorular yöneltilmektedir.

Elde edilen veriler, nicel ve nitel bulgular olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmektedir. Nicel bulgular bölümünde, görüşme yapılan ebeveynlerin demografik bilgilerine yer verilerek, katılımcı aileler hakkında temel bilgilerin edinilmesi sağlanmaktadır.

Nicel bulgular bölümünde, çalışmadan elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmektedir.

Bu başlık altında, öncelikli olarak ailelere pandemi sürecini nerede ve nasıl geçirdikleri sorularak bu süreç hakkındaki görüşlerine yer verilmektedir. Ailelerin görüşleri değerlendirildiğinde, görüşlerin pandeminin başında ve sonrasında değiştiği gözlenmektedir. Pandeminin ilk haftalarında ve hatta ilk aylarında aileler, bu sürecin aralarındaki iletişimi geliştirmek açısından kendilerine iyi geldiğini ifade etmektedirler. Yoğun iş temposu, çocukların tüm gün okulda olmaları, hafta sonlarının evin işleriyle ve çocukların kurslarıyla geçmesi gibi durumlar nedeniyle yalnızca akşam yemeklerinde bir araya gelebildiklerini ifade eden aileler, uzun zamandan sonra ilk defa bu kadar uzun süre birlikte vakit geçirebildiklerini dile getirmektedirler. Bu süreçte dışarı da çıkamadıklarından, evde beraber vakit geçirdiklerini, bu süreci birlikte yemek yapma, oyunlar oynama şeklinde değerlendirdiklerini ifade eden ebeveynler, zaman zaman akıllı cep telefonları ve internet nedeniyle bu süreçlerin kesintiye uğradığını ancak bir arada olunan zaman fazla olduğundan bu sürecin iletişimlerine engel olmadığını ifade etmektedirler. Birbirlerini yeniden tanıma şansını bulduklarını ifade eden aileler okulların online eğitime geçmesi, işlerini uzaktan online olarak yapmak zorunda kalmaları gibi durumların, ilk başlarda kendisini çok hissettirmese de süreç uzadıkça problem durumuna geldiğini belirtmektedirler.

Bireysel serbest zamanın ortadan kalkıp tüm aile bireylerinin evde olması, okulun ve işin eve taşınması sonucu evde artan iş yükü, dışarıdan destek alınamaması sonucu aile üyeleri arasında gerilimlerin yaşanmasına neden olmaktadır.

Pandemi süreci öncesinde de çocuklarının güvensiz ortam nedeniyle dış mekana çıkma şanslarının çok fazla olmadığını ifade eden ebeveynler, bu süreçle birlikte çocuklarının iyice eve kapandıklarından yakınmaktadır. Çocuklarının internet ve ekran başında geçirdikleri süreleri önceden kısmen de olsa engellemeyi başarabilen aileler, bu süreçle birlikte çocuklarını ekrandan koparamadıklarını dile getirmektedirler. Kimi aileler de, işlerini evden yürütmek durumunda olduklarından ekranı çocuklarının önüne kendileri koymak zorunda kalmaktadırlar.

Ev içerisinde hem anne baba, hem çalışan hem de öğretmen rollerini üstlenmek zorunda kalan ebeveynlerin bu dönemde stres düzeyleri de artmakta bu da ev içinde yaşanan gerginliklerin artmasına neden olmaktadır.

Yaşanan pandemi dönemi, Post-modern Dönem'in, ev ve iş yeri arasında sınırın silikleşmesi, bireylerin ekran bağılısı olması gibi özelliklerini daha tetiklemekte, evi eski konumundan çıkararak, onun özel olma karakterini kendisinden almaktadır. Ev artık bireylerin aynı mekan içinde ancak birbirinden kopuk bir şekilde yaşadıkları, bireysel işlerini yürüttükleri bir mekana dönüşmektedir.

Toplumsal dönüşümün yaşandığı bir dönemde dijitalleşmenin olumsuz etkilerine maruz kalarak değişen aile, pandemi süreciyle birlikte bu olumsuz etkilere daha da açık hale gelmektedir.

Pek çok işlevi bu dönemde yerine getirmek durumunda bırakılan aileler, bu olumsuz etkilerden yakınmakla birlikte, bu durumu değiştirmek için girişimde bulunacak gücü kendilerinde görememektedirler.

KAYNAKÇA

- Alp, H (2019). *Algı İnşasında Sosyal Medyanın Gücü*, İstanbul: Kriter Yayınları.
- Aksoy, İ (2011). Türklerde Aile ve Çocuk Eğitimi, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(16), 11-19.
- Akyüz, Y (1989). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1998'e)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Artıkoğlu, P (2007). Batılılaşma'nın Osmanlı Aile Yaşamındaki İzleri, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu 38. ICANAS Uluslar arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara, 47-58.
- Aslan, K (2002). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar, *Ege Eğitim Dergisi*, 1(2), 25-33.
- Aydoğan, F (2019). *Medya ve Serbest Zaman*, İstanbul: Der Yayınları.
- Aytaç, Ö (2002). Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2002, 12(1), 231-260.
- Başaran, M, Aksoy, A. B (2020). Anne-babaların Koronavirüs (Covid-19) Salgını Sürecinde Aile Yaşantılarına İlişkin Görüşleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 668-678.
- Başta, M (2016) Postmodern Toplumlarda Kişilerarası İletişim Sürecinde Psikolojik Taciz, *Yüksek Lisans Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bauman, Z (2018). *Akışkan Hayat*, Akın Emre Pilgir (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayhan, V (2020). Küresel Salgının Sosyolojisi ve Yeni Normal Dönemde Paradigma Dönüşümü, M. Şeker, A. Özer, C. Korkut (Ed.), *Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği* (s. 815-836) içinde. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Berköz, L (1991). Geleneksel Türk Ailesindeki Dönüşümün Sosyal Politikaya Etkisi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı.
- Bozkurt, V (2020). Pandemi Döneminde Çalışma: Ekonomik Kaygılar, Dijitalleşme ve Verimlilik. D. Demirbaş, V. Bozkurt, S. Yorgun (Der.), *COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri* (s. 115-136) içinde. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.

Brody, G, Z. Stoneman , A. Sanders (1980). Effects of Television Viewing on Family Interactions: An Observational Study. *Family Relations*, 29, 216-220.

Can, Y (2016). Aile, Mahremiyet ve Mahremiyetin Dönüşümü, *Aile Sosyolojisi*, Nazmi Avcı, Erdal Aksoy (Ed.), İstanbul: Lisans, 219-221.

Canatan, K, Yıldırım, E (2018). *Aile Sosyolojisi*, 7. Baskı, İstanbul, Açılım Kitap, 2018.

Connell, C M, Michael S (2020). *Studying The Unintended Consequences Of Covid-19 Responses On Family Wellbeing And Child Safety*, Yale School of Medicine.

Cluver, L, vd. (2020). Parenting in a time of COVID-19, *University of Glaslow, Lancet*, 395(10231), 1-4.

Çaki, F (2016). Ailedeki Değişimlere Etki Eden Faktörler, *Aile Sosyolojisi*, Nazmi Avcı, Erdal Aksoy (Ed.), İstanbul: Lisans, 284-298.

Demir, M (2015). Kullanım ve Doyumlar Kuramı Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı: Beykent Üniversitesi Örneği, *İletişimde Sosyal Medya Sosyal Medyada Etkileşim*, Özlem Oğuzhan (Ed.), İstanbul: Kalkedon Yayıncılık, 131-199.

Dilber, F (2019). Aile İçi İletişimde Sosyal Medya: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (33), 334-347.

Çizmeçi, E (2015). Aile İçi İletişim Bağlamında Türk Ailelerinin Serbest Zamanda Medya Kullanım Pratikleri, *Doktora Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Düzenli, F (2011). Geleneksel Türk Ailesindeki Dönüşümün Sosyal Politikaya Etkisi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı.

Erol, N (1999). Postmodern Bir Sosyoloji Mi? Postmodernitenin Sosyolojisi Mi?, *Sosyoloji Dergisi*, 1999, 7, 13-32.

Featherstone, M (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, Mehmet Küçük (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A (2011). *Modernliği Anlamlandırmak*, Murat Sağlam, Serhat Uyurkulak (Çev.), İstanbul: Alfa Yayınevi.

Giddens, A (2012). *Sosyoloji*, Cemal Güzel (Çev.), 7. Baskı. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Giddens, A (2012). *Modernliğin Sonuçları*, Ersin Kuşdil (Çev.), 7. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gökkaya, E. K (2012). Osmanlı Döneminde İstanbul'da Günlük Yaşam ve Türk Resim Sanatında Çağdaş Dönem Öncesine Yansımaları, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2, 52-73.

Gunter, B, Furnham, A, Lineton, Z (1995). Watching People Watching Television: What Goes on in Front of The TV Set, 21, 3, 165-191.

Güler, D (1992). Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile, *Kurgu Dergisi*, 11, 51-76.

Güngör, N (2019). *İletişim: Kuramlar, Yaklaşımlar*, 4. Basım, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Harvey, D (2019). *Postmodernliğin Durumu*, Sungur Savran (Çev.), 8. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.

Juniu, S (2000). Downshifting: Regaining the Essence of Leisure, *Journal of Leisure Research*, 32 (1), 69-73.

Kahn, L. R (1983). *The Dynamics of Interviewing*, Folorida: Publishing Company.

Kaplan, M (1985). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karakoç, E, Taydaş, O (2017). Toplumsal Dönüşüm Bağlamında Sosyal Medya ve Değişen Aile Kavramı, *Sosyal Medya Araştırmaları 1*, Ali Büyükarıslan, Ali Murat Kırık (Ed.), 2. Baskı, İstanbul: Çizgi Kitabevi, s. 207-224.

Kaya, M (2018). Doğuştan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne Kadar Türk Basınında Gündelik Hayat İzlenimleri, *CTAD*, 14 (28), 37-73.

Kongar, E (1991). *21. Yüzyılda Türkiye*, İstanbul: Remzi Yayınevi.

Köksalan, M. E (2007). Moderniteden Post-moderniteye Geçiş Sürecinde Günümüz Televizyonun Dönüşümünü, Televizyondaki Programcılık Yaklaşımlarının Betimleyici Bir Değerlendirmesi, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lefebvre, H (2019). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II*, Işık Ergüden (Çev.), 3. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Kılıç, M (2011). Serbest Zaman Etkinliklerinin (Rekreasyonun) Çocuk Suçluluğunun Önlenmesindeki İşlevinin İncelenmesi, *1. Türkiye: Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildiriler Kitabı 2*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 106-116.

Kumar, K (2013). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, Mehmet Küçük (Çev.), 4. Basım, Ankara: Dost Kitabevi.

Maccoby, E. E (1951). Television: its impact on school children, *Public Opinion Quarterly*, 15, 421-444.

McCracken, G (1988). *The Long Interview*, London: Sage Publications.

Ortaylı, İ (2018). *Osmanlı Toplumunda Aile*, 18. Baskı, İstanbul: Kronik Kitap.

Öz, N (2019). Modern-Seküler Süreçte Ailenin Çözülmesi, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (6), 795-835.

Özdemir, M (2009). İlköğretim Öğretmenlerinin Aile Değerleri ve Medyanın Aile Değerlerine Etkisi Hakkındaki Görüşleri, *Yüksek Lisans Tezi*, TC Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi, İstanbul.

Öztekin, H, Öztekin, A (2010). Modernleşme-Mahremiyet İlişkisi ve Siber Mekanda Mahremiyetin Aleniye Dönüşmesi, *NWSA Dergisi*, 5 (4), 526-540.

Parrillo N. V (2002). *Contemporary Social Problem*, 5. Baskı,, Boston: Allyn and Bacon.

Sayın, Ö (1990). *Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Sarı, Ö (2016). *Aile Kavramının ve Anlamının Dönüşümü*, İstanbul: Lisans.

Rasim, A (2006). *Şehir Mektupları*, İstanbul: Antik Kent Klasikleri.

Riesman, D (2016). *Yalnız Kalabalık, Amerikan Toplumsal Karakterinin Değişimi Üzerine Bir İnceleme*, Yeşil Erdem (Çev.), Ankara: Heretik Yayınları.

Rojek, C (1995). *Decentring Leisure: Rethinking Leisure Theory*, 35. Baskı, London: Sage Publications.

Sennett, R (2019). *Kamusal İnsanın Çöküşü*, Serpil Durak, Abdullah Yılmaz (Çev.), 6. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019.

Sjoberg, G (2002). *Sanayi Öncesi Kenti, 20. Yüzyıl Kenti*, Ayten Alkan, Bülent Duru (Çev.), Ankara: İmge Yayınevi.

Smelser, N. J (1985). Modernleşme Kuramına Doğru. Oskay, Ünsal (çev.), *Seminer Dergisi*, 4, 71-91.

Tezcan, M (2010). *Sosyolojiye Giriş*, 5. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.

Tezcan, M (2005). *Cumhuriyetten Günümüze Türk Ailesinin Dünü, Bugünü Geleceği (Sosyo-Kültürel Açıdan)*. S. Türk Kültürü Kongresi. Gelenek-Görenek-Örf-Adet-Giyim-Kuşam Cilt-XV. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Tonta, Y (2009). Dijital Yerliler, Sosyal Ağlar ve Kütüphanelerin Geleceği, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 2009,23 (4), 742-768.

TUİK (2016). “Aile Yapısı Araştırması 2016”, 2016. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=412FZ1kVpNL8JhhkfQtRLqmNjTj6xk6sGXGwbChqTR9N0LY1K1bp!1813643467?id=21869> , Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2021.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı. Şehir Giriş/Çıkış Tedbirleri ve Yaş Sınırlaması. <https://www.icisleri.gov.tr/sehirgiriscikis-tebirleri-ve-yas-sinirlamasi>. Erişim Tarihi: 14.02.2021.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. Milli Eğitim Bakanlığı İdari İzin Mevzuatı. <https://www.mevzuat.gov.tr/#tebligler>. Erişim Tarihi: 14.05.2021.

Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete. Organizasyonların Ertelenmesi. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200320-18.pdf>. Erişim Tarihi: 14.05.2021.

Türkiye Gençlik STK'ları Platformu (2020). COVID 19 Pandemisinin Gençler Nezdinde Psikososyal ve Ekonomik Etkileri Araştırması Raporu. http://tgsp.org.tr/Uploads/Document/TGSP_Covid_19_Saha.pdf. Erişim Tarihi: 14.05.2021.

World Health Organisation. Coronavirus. <https://www.who.int/health-topics/coronavirus>. Erişim Tarihi: 14.05.2021.

Yıldırım, Şimşek (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, İstanbul, Seçkin Yayıncılık.